

dient meer aandacht dan er in het bestek van deze korte aankondiging aan gegeven kan worden.

A. F. MELLINK

M. BAELDE, *De Collaterale Raden onder Karel V en Filips II, 1531-1578. Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren. Jg. xxvn, nr. 60). Brussel, 1965. In-8°, xxx-354 blz.

Onafhankelijk van onze wil verschijnt deze bespreking zo laat. Het voorliggende werk is inmiddels al her en der gerecenseerd geworden. Wij zullen ons bijgevolg beperken tot een punt dat elders nog geen aandacht kreeg, namelijk de samenstelling van de Collaterale Raden. O.i. valt het te betreuren, dat de behandeling daarvan over drie, zelfs vier plaatsen in het boek verspreid is, namelijk: 1) in het eigenlijke hoofdstuk over de samenstelling; 2) in het hoofdstuk over de 'organisatie', dat overigens veel herhaalt van wat reeds in het vorige gezegd werd; 3) in twee bijlagen (een chronologische ledenlijst en een alfabetische met de biografische notities). Terzake valt ons voornamelijk op hoe de A. de vraag naar een geldig criterium voor het lidmaatschap van de betrokken raden niet duidelijk en zeker niet consequent heeft opgelost.

Wij kunnen geredelijk aannemen, dat het lidmaatschap van de Raad van State ten tijde van Karel V niet zo eenvoudig is. De A. heeft het echter ingewikkelder gemaakt dan wel nodig is en heeft zich in zijn eigen netten verstrikt. Hij heeft inderdaad een uiterst subtiel onderscheid gemaakt tussen een tiental categorieën en subcategorieën. In de eerste plaats zijn er de gewone leden - edelen en juristen - waarin twee soorten: 'enerzijds de zeer actieve, praktisch permanent aanwezige groep en anderzijds de minder actieve leden' (blz. 69). In de minder actieve soort zijn er nog twee subcategorieën, namelijk zij die toegang hebben tot de Raad van State wanneer zij aan het hof verblijven, en degenen die speciaal hiertoe door de landvoogdes opgeroepen worden (blz. 73-74). Een afzonderlijk geval is dan blijkbaar nog Karel van Berlaymont: 'Alhoewel hij heel zeker reeds in de jaren veertig een actieve rol in de Raad van State speelde, werden hem eerst in 1554 de officiële benoemingsbrieven van gewoon lid toegekend' (blz. 74). Hoe deze 'opgeroepen' leden terzelvertijd niet tot de 'eigenlijke' Raad van State kunnen behoren en toch gewone leden kunnen zijn ontgaat ons. De gewone leden zijn in 1540 één en twintig in getal en dan vergeet Dr. Baelde in zijn opsomming van blz. 73-74 nog Charles de Boisot, die achteraan in bijlage als Raad van State-lid aangegeven staat voor 1538 tot 1546 (blz. 221).

Onder Filips II 'krijgt het lidmaatschap van de Raad van State onbetwistbaar een vaster uitzicht' (blz. 75), doch blz. 80 staat: 'Na de regeringsovername door de Raad van State in maart 1576 wordt de evolutie in dezelfde zin voortgezet. De samenstelling wordt nog lossier' (...). Als wij goed begrepen hebben, vermenigvuldigen de afzonderlijke gevallen lijk Berlaymont zich ten tijde van Filips II, aangezien Peter Ernst van Mansfelt op blz. 79 als bijna voortdurend aanwezig geciteerd wordt in de tweede helft van 1566, op blz. 280 toegang gekregen heeft tot de Raad van State 'van maart 1574 af' en twee jaar later officieel benoemd werd. Assonleville wordt blz. 79 als gewoon lid vermeld vanaf 1567 (in voetnoot 4 echter gecorrigeerd, dat hij het in feite niet was en het pas na 1570 werd); op blz. 222 is Assonleville lid vanaf 1574 en op blz. 228 dateren zijn officiële commissiebrieven van 7 april 1575. In werkelijkheid dateren deze benoemingsbrieven van 7 april 1573, oude stijl, dus 1574, nieuwe stijl (ARCHIVES DEPARTEMENTALES DU NORD. RIJSEL, *Chambre des Comptes. Recette générale des Finances*, nr. B 2632, f. 248 v°-49). Verder: 'Onder Alva krijgt vooral zijn zoon don Fadrique de Toledo betekenis in de Raad van

State. Onder Requesens doen nog andere Spanjaarden hun intrede in de Raad, namelijk Alexander Gonzague (o.i. beter Gonzaga), Alonso de Vargas en Geronimo de Roda. Ook de tesaurier-generaal Garspard Schetz is praktisch altijd aanwezig' (blz. 79-80). Op De Roda na zijn dezen echter niet in de chronologische lijst van gewone leden opgenomen (blz. 221-222). Waarom niet? Champagny en Jan Fonck, beiden zonder commissiebrief, worden door de A. toch ook in zijn lijst opgenomen op grond van hun effectieve aanwezigheid in dit college. Overigens zijn de A. een ganse reeks van namen onbekend van personen waarvan de énen af en toe, de anderen geregeld aan de vergaderingen van de Raad van State deelnamen, bvb.: Jan Richardot in 1576 (L. P. GACHARD, *Corr. de Philippe II*. . ., dl. 4, blz. 490 en 505-506), Maximiliaan van Longueval, heer van Vaulx, vanaf 9 juli 1578 (ARCH. DEP. NORD. RIJSEL, *Ch. Cptes. Rec. Gén. Fin.*, nr. B 2650, f. 33 v°-34 v°), en de militairen Gaspar de Robles, Ottavio Gonzaga, Gabrio de Cerbelloni, Fernando de Toledo, Juan Bautista de Tassis en Cristoval de Mondragon, allen in 1578 ('Memoria de los que entran en los consejos', z.d. (1578-1579, in: ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS, *Secretaria de Estado. Negociación de Flandes*, legajo 574, f. 75; F. STRADA, *Histoire de la guerre des Pays Bas*, vert. P. du Ryer, 1727, dl. 3, blz. 65 en 220-221).

In de tweede plaats zijn er de buitengewone raadsleden van State. Hierin zijn er drie soorten. Ten eerste de ridders van het Gulden Vlies, die ofwel kollektief aan de Raad van State konden deelnemen en dan niet altijd goed te onderscheiden zijn van de meer passieve groep van de gewone leden (blz. 81); ofwel kan de Vliesridder individueel en ten persoonlijke titel aan de vergaderingen deelnemen en dan is het weer zo dat 'hij moeilijk te onderscheiden valt van het gewoon lid' (blz. 82). Waarvoor is het dan wel goed de Vliesridders als afzonderlijke groep te beschouwen? Ofwel zijn zij bij de gewone leden niet op hun plaats ofwel hier niet! De tweede groep buitengewone leden zijn de provinciegouverneurs en de derde groep zijn de raadsheren van State bij de vorst, als zij zich naast de landvoogdes) bevinden. Als U het ons vraagt, wij vinden de categorie der buitengewone leden overbodig. De landvoogden mochten immers *om het even wie* voor audiëntie en zelfs voor advies op de Raad ontbieden.

De essentiële vraag die bij ons echter rijst, is deze: kan iemand wel als raadslid aangezien worden vóór of zonder dat hij een provisionele of een vaste aanstelling bezat? Wij menen in het licht van de toenmalige opvattingen deze vraag negatief te moeten beantwoorden. Zo beschouwde het toch de Raad van Financiën ten aanzien van de weddeutkeringen. Wij mogen tenslotte geen eigen opvattingen naar het verleden projecteren. Het komt ons trouwens voor, dat de A. zich de ene keer op datzelfde standpunt stelt, maar er de andere keer van afstapt en zich op het standpunt van de effectieve aanwezigheid gaat stellen. Maar dan rijst de moeilijkheid van de grens tussen de occasionele aanwezigheid die iemand *niet* en de vastere aanwezigheid die iemand *wel* tot lid kwalificeert.

De opmerking geldt ook voor de beide andere Raden. In dezelfde gedachtegang als bij de behandeling van de Raad van State zetelen ook in de Geheime Raad gewone en buitengewone leden. De inconsequenties in dezen zijn bovendien een gevolg van het feit dat Schrijver zich baseert op de bekende 'Cahiers de Helling'. De gegevens van deze voor de zestiende eeuw niet eens eigentijdse literaire bron dienen met grote omzichtigheid te worden gebruikt en getoetst aan archiefonderzoek. Een enkel voorbeeld: Jan de Boisschot en Luis del Rio worden door de A. als leden aangenomen (blz. 223). Waarom dan echter niet Jan Richardot en Jan vander Burch? Op dezelfde wijze als eerstgenoemde twee door Alva en Requesens 'par forme d'emprunt' in de Geheime Raad gehaald werden, stelde Requesens immers ook Richardot en Vander Burch aan. Maar dat vindt men niet bij Hellin (zie echter: Requesens aan Filips n, 28 nov. 1575, in: L. P. GACHARD, *Corr.*

Philippe II..., dl. 3, blz. 402, n. 1). Karel Rym zetelde overigens op identieke wijze in de Geheime Raad vanaf dezelfde datum (en niet vanaf 1574, zoals op blz. 223 en 303).

In de Raad van Financiën vormen de hoofden, de thesaurier-generaal en de gecommiteerden de 'kern' of het 'dagelijks bestuur' (blz. 94 e.v.v.) O.i. maken zij gewoon de Raad van Financiën uit, zonder meer. De enige leden van de Raad van State en van de Geheime Raad die al eens samen met deze van Financiën beraadslaagden kunnen toch moeilijk daarom als leden van de Financiënraad aangezien worden.

In 1576 zou Filips van Croy, hertog van Aarschot, hoofd van Financiën geworden zijn (blz. 95, met verwijzing naar ARCHIVES DEP. NORD. RIJSEL, *Ch. Cptes. Rec. gén. des Fin.*, nr. B 2632, f. 242 v°). Op het einde van november 1575 is er evenwel alleen sprake van geweest Aarschot op de nominatie te zetten; voor zover wij weten is hij nooit tot hoofd benoemd geworden. Bovendien is de weddeuitbetaling waarnaar de A. verwijst: 'a raison de son estat de conseiller d'Etat' en wordt Aarschot daar alleen in die hoedanigheid vermeld. Anderdeels ontbreekt Gilis van Berlaymont op de ledenlijst van de Raad van Financiën voor 1578, hoewel hij volgens de rekeningen effectief als hoofd van Financiën fungeerde vanaf 21 juni 1578 (en niet, zoals op blz. 233, vóór zijn aanstelling sneuvelde). Maximiliaan van Longueval, heer van Vaulx, evenals de plaatsvervangende thesaurier-generaal Godfried Stercke schijnen de A. onbekend (Vaulx kwam in de Raad van Financiën als hoofd vanaf 22 juni 1578 en Stercke verving Gaspar Schetz die in 1577 - en niet in 1576, blz. 223 - in de 'rebellie' ging). Bij toeval ontbreekt ook Pieter van Overlope, want blz. 293 vermeldt, dat deze op 1 juli 1578 gecommiteerde werd in de Raad van Financiën.

De meeste biografische notities in bijlage 2 zullen een uitstekende eerste gids zijn voor verdere studie over deze personaliteiten, een paar onnauwkeurigheden die ons in deze opvielen niet te na gesproken. Karel Filips van Croy, markies van Havré, werd na zijn verzoening in 1579 niet opnieuw ontrouw (zoals op blz. 252), maar werd tot 1589 niet toegelaten tot zijn oude functie in de Raad van State. Nikolaas Micault, lid van de Geheime Raad, bleef in actieve dienst tot 1577 (blz. 285): is in zover juist, dat hij in juli 1577 aan de zijde van de Staten-Generaal verzeilde; later zou hij zijn ambt in de Geheime Raad echter opnieuw opnemen, nl. in november 1585. Chef-president Arnold Sasbout zou zich in 1576 in Den Haag hebben teruggetrokken (blz. 304); doch uit blz. 80 blijkt van niet: 'In de vergaderingen van februari en maart 1577 worden meestal Sasbout, Rassenghien ... vermeld' (zie ook blz. 81). Maximiliaan Vilain, baron van Rassenghien, is nooit ridder geweest van het Gulden Vlies en evenmin gouverneur van Artesië. Dat hij een loyaal dienaar bleef van Filips II is eveneens onjuist (blz. 326), aangezien hij in oktober 1577 te Brussel aan de zijde van Aarschot stond tegen Willem van Oranje. Om die reden hebben de Gentse radicalen hem trouwens samen met Aarschot gevangen gezet. Bovendien wordt de lezer in deze notities meestal in het ongewisse gelaten over wat de betrokken persoon werkelijk betekend heeft voor de centrale regering.

Deze enige bijkomende opmerkingen die wij ons veroorloofd hebben, doelen geenszins afbreuk te doen aan de goede faam en de lovende kritiek waarmee deze studie van Dr. Baelde onthaald werd.

H. DE SCHEPPER

Aanleiding tot dit boek was het aantreffen in het Oud-Archief van Den Helder van 28, overigens reeds eerder bekende, brieven uit de jaren 1599-1601 van Isaac le Maire aan Pieter Jansz. Ruygh, secretaris-notaris van Huisduinen, betreffende verwerving en bedijking van gronden door de eerstgenoemde.

Eind 1599 kocht Le Maire van de zwaar in de schulden stekende graaf Lamoraal van Egmont, tweede zoon (niet kleinzoon, zoals de schrijver meent) van de Egmont die in 1568 te Brussel het leven had moeten laten, de Oogduingronden ten zuidoosten van Huisduinen voor *f* 7000,—. Kort daarna koopt hij de bijbehorende tiendrechten, alsook dijken en aanwassen van de Nieuwlander polder voor *f* 8000,—. Le Maire begaf zich hiermee naast andere rijke stadsburgers op het terrein der grondspeculatie. De brieven, in extenso afgedrukt, handelen voornamelijk over een 'cleyne dyckagie', een proefbedijking van buitengronden bij de Oogduinen. De kosten van het complete project zouden naar schatting/4000,— bedragen; tot 1601 heeft Le Maire er circa *f* 1250,— in gestoken. Hij vond dit werk te duur betaald en toonde zich als eerste generatie van bedijkers beducht voor grote verliezen. Ook de bedijking van de Zijpe in 1597 bleek uit oogpunt van landaanwinning een mislukking; de meeste poldergrond bestond uit zand.

Niettemin was deze bedijking voor Le Maire een zaak van beperkt belang; vanaf 1602 vroegen veel grotere problemen zijn aandacht. Na zijn dood in 1624 zette een combinatie van nazaten het beheer voort, tot in 1789 alles werd verkocht aan Gecommitteerde Raden van Holland en Westfriesland voor *f* 60.000,—.

De 28 brieven worden gevolgd door 33 bijlagen over het grondbezit van Le Maire en zijn erven; het geheel is niet zonder belang voor de historische geografie van Noordholland. Voorts bevat het boek duidelijke plattegronden en uitvoerige registers. De typografische verzorging is uitstekend te noemen.

Aan de behandeling der grondzaken gaat een schets vooraf van Le Maire als koopman. Van grootste participant in de V.O.C. (uit Van Dillen, *Oudste Aandeelhoudersregister*, had de auteur kunnen weten dat Le Maire's eigen aandeel in 1602/85.000,— bedroeg) werd hij tot een wrokkig en taai tegenstander van het grote monopolie. De ontdekking in 1616 van Jacob le Maire's passage, de nieuwe doorvaart ten zuiden van Vuurland, betekende een late en duur gekochte genoegdoening voor deze uitzonderlijke man.

W. M. ZAPPEY

C. GERRETSON, *Moord of Recht*. Ingeleid en van aant. voorzien door M. v. D. BIJL en M. KOK. Uitgeverij 'In den Toren', Baarn, 1969. 102 blz. met 2 bijlagen.

In deze twee nagelaten studies - lezingen resp. gehouden op 23 oktober 1956 voor de 'Utrechtse Professorenkring' en op 17 februari 1958 voor de Geschiedkundige Vereniging 'Die Haghe' -, keert Gerretson zich tegen wat hij noemt de 'Staatse geschiedschrijving' over het proces Oldenbarnevelt, die eenzijdig en oppervlakkig concludeerde tot een gerechtelijke moord door onbetrouwbare, partijdige en wraakzuchtige rechters. Dit acht Gerretson ondenkbaar, althans hoogst ongeloofwaardig van een rechtbank, waarin niet minder dan vier vooraanstaande leden van de hoge gerechtshoven van Holland zitting hadden. Een dergelijke wandaad zou in strijd zijn met het Nederlandse volkskarakter. Gerretson wenst zijn onderzoek een zuiver strafrechtelijk karakter te geven. Indien de hedendaagse geschiedschrijver als het ware in hoger beroep zou moeten beoordelen of het vonnis over Oldenbarnevelt qua doodvonnis (want dit beslist over de beschuldiging van gerechtelijke moord) vernietigd of bevestigd zou moeten worden, zou hij de uitspraak van de lagere rechter (bedoeld is de speciale Generaliteitsrechtbank) aan de volgende vier punten dienen te toetsen: